

Mathias Klang

Copyright – Copyleft

En guide om upphovsrätt och licenser på nätet

Copyright – copyleft

.SE:s Internetguide, nr 6
Version 3.0 2009

© Mathias Klang 2008–2009

Texten skyddas enligt lag om upphovsrätt och tillhandahålls med licensen Creative Commons Erkännande 2.5 Sverige vars licensvillkor återfinns på <http://creativecommons.org/>, för närvarande på sidan <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se/legalcode>.

Illustrationerna skyddas enligt lag om upphovsrätt och tillhandahålls med licensen Creative Commons Erkännande-IckeKommersiell-IngaBearbetningar 2.5 Sverige vars licensvillkor återfinns på <http://creativecommons.org/>, för närvarande på sidan <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/legalcode>.

Vid bearbetning av verket ska .SE:s logotyper och .SE:s grafiska element avlägsnas från den bearbetade versionen. De skyddas enligt lag och omfattas inte av Creative Commons-licensen enligt ovan.

Författare: Mathias Klang
Redaktör: Lennart Bonnevier
Formgivning, layout och redigering: Gunnel Olausson/FGO AB
Illustrationer: © Camilla Laghammar
Tryck: Danagårds Grafiska 2009
ISBN: 978-91-977908-4-0

.SE (Stiftelsen för Internetinfrastruktur) ansvarar för Internets svenska toppdomän. .SE är en oberoende allmännyttig organisation som verkar för en positiv utveckling av Internet i Sverige.

Besöksadress: Ringvägen 100 A, 9 tr, Stockholm
Brevledes på .SE Box 7399, 103 91 Stockholm
Telefon: +46 8 452 35 00
Fax: +46 8 452 35 02
E-post: info@iis.se
Organisationsnummer: 802405-0190
www.iis.se

Förord	5
Inledning	7
Kreativt skapande och upphovsrättslagen	9
Flera upphovsmän	11
Vad upphovsrätten inte skyddar	12
Privat bruk	12
Citat och återgivande	13
Konsumenter och producenter	14
Copyleft	17
Hur fungerar avtalsrätt och licenser?	19
Teknik, skapande och Internet	21
DRM – upphovsmannens rätt att exklusivt nyttja sitt verk	23
Utveckling inom öppna licenser	25
Om licenserna	27
Licens 1: Free Art License 1.3	28
Kommentar	30
Licens 2: GNU Free Documentation License	33
Kommentar	34
Licens 3: Sparc Author Addendum	39
Kommentar	40
Licens 4: Open Database Licence Agreement	42
Kommentar	43
Licens 5: Common Documentation License	45
Kommentar	46

Licens 6: BSD Free Documentation License	47
Licens 7: Open Game License	49
Kommentar	51
Creative Commons – ett licenssystem	52
Hur fungerar Creative Commons?	53
Den lättlästa texten	56
Vilka licenser kan skapas?	58
Kommentar	60
Generella kommentarer	63
Att tänka på när man väljer licens	64
Avslutningsvis	65
Om författaren	67
Vidare läsning	69
Ordlista	71
De fullständiga licenstexterna	75

Förord

Upphovsrätt är ett spännande och omdiskuterat område idag men samtidigt är det ett område som alltför många människor har dåliga kunskaper om. Syftet med denna guide är att hjälpa läsaren förstå vad upphovsrätt är, hur den påverkar skapande och kommunikation samt att hjälpa den som vill använda sig av upphovsrättslicenser.

Syftet med en guide är inte att vara heltäckande utan att vara ett sätt att orientera sig för någon som inte kan ett område och att förhoppningsvis väcka intresse för vidare läsning.

Flera människor har hjälpt mig att förbättra denna guide, de misstag som kvarstår är naturligtvis mina egna. Jag vill speciellt tacka: Lennart Bonnevier, Agneta Klang, Gunnel Olausson, Kristina Ullgren och Fredrik Åström.

Mathias Klang
Lund i september 2008

Hjälp oss att förbättra

Om du hittat fel
eller har synpunkter
på denna guide kan
du sända dem till
publikationer@iis.se

Property is intended to serve life, and no matter how much we surround it with rights and respect, it has no personal being. It is part of the earth man walks on. It is not man.

Martin Luther King

Inledning

Mitt är ett enkelt ord som de flesta barn greppar redan i en tidig ålder, och föräldrar tillbringar mycket tid på att lära barnen dela med sig. Men trots sin enkelhet speglar ordet en komplex idé som har skapat sofistikerade, och ofta invecklade sociala regler. Dessa regler skiljer sig inte sällan mellan samhällen och förändras sig över tid men de finns alltid där.

I medeltida Bury St. Edmunds i England ägde kyrkan all djurspilling som hamnade på stadens gator. I Kalifornien beslutade en domstol att universitetet UCLA ägde celler och vävnadsprover tagna från en patient på universitetssjukhuset.¹ Efter 1919 kunde en internationell konvention fastställa att luften inte var fri, eller rättare sagt att luftrummet ovanför ett land ägdes av landet ifråga.²

Egendomsbegreppet skiftar för att skydda olika typer av värden som finns i ett samhälle, olika saker skyddas på olika sätt under olika tider och inom platser. Det som är säkert är att om något har ett värde kommer det även att skapas ett skydd för det i samhället. Egendomsbegreppet handlar om att ge ägaren en exklusiv rätt att bestämma över sin egendom. Detta innebär att den som har rätt att hävda att något är *Mitt* ensam kan bestämma över föremålets användning och kan förlita sig på lagens hjälp för att förhindra andra från att använda egendomen utan tillstånd.

1 Moore v. Regents of the University of California, 249 Cal. Rptr. 494, 504 (Court of Appeal 1988), modified, 793 P.2d 479 (Cal. 1990).

2 Paris Convention on the Regulation of Aerial Navigation (1919) article 1 states: “the contracting States recognize that every State has complete and exclusive sovereignty over the airspace above its territory.”

Ett värde i dagens samhälle är intellektuell egendom, till exempel uttryck för ett konstnärligt skapande. Intellektuell egendom kan delas in i olika typer såsom patent för uppfinningar, varumärken för igenkänningsbara tecken, mönsterskydd för design och upphovsrätt för kulturella yttringar.

Över en längre period har upphovsrätten varit relativt stabil, men på senare tid har olika grupper börjat ifrågasätta den balans som råder mellan rättigheter och skyldigheter. En växande grupp upplever ett behov av att på ett enklare sätt dela med sig av sitt upphovsrättsskyddade material, samtidigt som de inte vill förlora kontrollen helt över sina skapelser.

För att åstadkomma denna förenkling har licenser för kopiering, bearbetning, spridning och framförande av upphovsrättsligt skyddat material skapats. Sådana licenser har funnits tidigare men den stora skillnaden idag är att licenserna används av stora grupper människor som saknar juridisk kompetens. Syftet med licenserna är just att hjälpa kreativt skapande människor att på ett okomplicerat sätt släppa vissa av sina rättigheter under specifika villkor till förmån för okända användare.

Syftet med denna bok är att förklara vad upphovsrätt är och hur öppna licenser kan användas för att hjälpa skapande människor att dela med sig av sina alster. Boken fokuserar på licenser för innehåll och inte programvara.

” The secret to creativity is knowing how to hide your sources.

Albert Einstein

Kreativt skapande och upphovsrättslagen

Sara Hällströms diktsamling *Rötter smälter*, Ann-Sofi Sidéns utställning *Who told the chamber maid?*, Elisabeth Ohlson Wallins fotografier i *Ecce Homo*, Martin Widmark och Helena Willis barndeckare *Lasse-Majas detektivbyrå*, Josef Fares film *Kopps*, Jens Lekmans skiva *Night Falls Over Kortedala*, studentuppsatser i teknisk fysik, Karin Alvtogens kriminalroman *Svek* och Camilla Bergman bronsskulptur *Lejon...*

Vad har de alla gemensamt? Alla är uttryck för konstnärligt och litterärt skapande av en sådan typ som vi har valt att skydda rättsligt genom upphovsrättslagstiftning³.

Reglerna inom upphovsrätten ger tonsättare, kompositörer, konstnärer och en hel rad andra kreativa skapare, i lagen kallas de upphovsmän⁴, rätten att bestämma hur deras verk får användas. Detta innebär att en upphovsman kan ensam bestämma om, när eller hur verket ska användas. Upphovsmannens rätt att ensam bestämma över sitt verk uppkommer, utan formaliteter, helt automatiskt i samma ögonblick som verket skapas. Detta innebär att copyrightsymbolen © som ofta används saknar rättslig betydelse i Sverige, men den kan ändå tjäna ett syfte genom att påminna andra om att upphovsrättens regler finns.

Upphovsrätten skyddar litterära eller konstnärliga verk. Eftersom upphovsrätten skapar en stark, och ibland lönsam, ensamrätt leder detta till en viktig definitionsfråga om vad litterära och konstnärliga verk innebär. Lagen listar skönlitterär eller beskrivande framställning i skrift eller tal, datorprogram, musikaliskt eller sceniskt verk, filmverk, fotografiskt verk eller något annat alster av

³ Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

⁴ Kan naturligtvis vara man eller kvinna.

bildkonst, alster av byggnadskonst eller brukskonst, kartor, beskrivande verk i grafik, teckning eller plastisk form som skyddade av upphovsrättslagstiftningen.

Exempel på sådant som *inte* omfattas av skyddet är alltför enkla skapelser, till exempel enkla texter eller blanketter. Dessutom skyddas inte de fakta eller idéer som verket innehåller utan endast upphovsmannens personliga sätt att uttrycka idéerna genom verkets innehåll.

Upphovsmannens skyddstid för ett verk gäller intill utgången av sjuttionde året efter upphovsmannens dödsår. Detta innebär att om en författare avled i mars 2000 är hela dennes produktion (oavsett utgivningsår) skyddad till utgången av 2071. För anonyma verk är skyddet 70 år från offentliggörandet. Efter det att skyddstiden utgått är verket fritt att använda.

Det finns två typer av rättigheter: de ideella rättigheterna och de ekonomiska rättigheterna. De ideella rättigheterna innefattar rätten för upphovsmannen att bli namngiven i samband med att verket nyttjas samt rätten att motsätta sig att verket ändras eller görs tillgängligt för allmänheten i en form eller i ett sammanhang som kan upplevas som kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart. Dessa innebär att när exemplar av ett verk framställs eller görs tillgängligt ska upphovsmannen erkännas i enlighet med god sed kräver.

De ekonomiska rättigheterna innefattar varje direkt eller indirekt samt tillfällig eller permanent framställning av exemplar av verket, oavsett i vilken form eller med vilken metod det sker och oavsett om hela verket eller bara delar av det framställs. Detta innebär rätten att tillåta eller förbjuda varje form av kopiering (mångfaldigande) samt rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten.

De ideella rättigheterna kan inte överlätas eller licensieras men upphovsmannen kan ingå ett avtal om att avstå från dem. De ekonomiska rättigheterna däremot kan överlätas eller licensieras till annan.

Formuleringen ”att göra verket tillgängligt för allmänheten” återkommer som synes gång på gång i det här sammanhanget. Detta kan ske på fyra olika sätt:

1. När verket överförs till allmänheten. Detta sker när verket på trådbunden eller trådlös väg görs tillgängligt för allmänheten från en annan plats än den där allmänheten kan ta del av verket. Överföring till allmänheten innefattar överföring som sker på ett sådant sätt att enskilda kan få tillgång till verket från en plats och vid en tidpunkt som de själva väljer.
2. När verket framförs offentligt. Offentligt framförande innefattar endast sådana fall då verket görs tillgängligt för allmänheten med eller utan användning av ett tekniskt hjälpmedel på samma plats som den där allmänheten kan ta del av verket.
3. När exemplar av verket visas offentligt. Offentlig visning innefattar endast sådana fall då ett exemplar av ett verk görs tillgängligt för allmänheten utan användning av ett tekniskt hjälpmedel på samma plats som den där allmänheten kan ta del av exemplaret. Om ett tekniskt hjälpmedel används är det i stället ett offentligt framförande.
4. När exemplar av verket bjuds ut till försäljning, uthyrning eller utlåning eller annars sprids till allmänheten.

Only strength can cooperate. Weakness can only beg.

Dwight D. Eisenhower

Flera upphovsmän

Ofta skapas verk av flera användare eller genom att skaparen använder redan existerande verk för att skapa något nytt. Om flera upphovsmän är ansvariga tillsammans för att ett verk skapas på ett sådant sätt att deras enskilda bidrag inte kan särskiljas har de gemensamt rättigheter till verket.

Verk kan även skapas genom att någon sammanställer olika verk eller delar av verk. Den som skapar ett sådant samlingsverk har

upphovsrätt till själva samlingen, men de rättigheter som han eller hon erhåller kan inte begränsa de rättigheter som de ursprungliga skaparna har till sina delar av samlingen.

Innocence is lucky if it finds the same protection as guilt.

François de la Rochefoucauld

Vad upphovsrätten inte skyddar

Trots listan av verk som upphovsrätten omfattar finns verk som utesluts från upphovsrättens skydd. Det som inte omfattas är författningar, myndigheters yttranden och beslut samt officiella översättningar av dessa tre. Men för att komplicera det hela lite mer finns det undantag även från detta undantag. Kartor, bildkonst, dikter och musikaliska verk omfattas av upphovsrätt även när de är författningar, myndigheters yttrande eller beslut.

Ytterligare ett viktigt undantag gäller då en handling ingår som bilaga till ett beslut om rätten att ta del av den allmänna handlingen. I dessa fall omfattas fortfarande bilagan av upphovsmannens upphovsrätt.

I like to walk about among the beautiful things that adorn the world; but private wealth I should decline, or any sort of personal possessions, because they would take away my liberty.

George Santayana

Privat bruk

Lagen tillåter att enskilda personer kopierar upphovsrättsligt skyddade verk för privat bruk utan att be upphovsmannen om tillstånd. Privat bruk innebär kopiering för sitt eget, sin närmaste familjs och

vänkrets privata bruk. Exemplaren får inte användas för andra ändamål än privat bruk men rätten kan även i vissa fall innefatta kopiering för att utföra en arbetsuppgift.

Endast mindre omfattande verk eller begränsade delar av verk får kopieras för privat bruk. Definitionen av vad som ska anses som begränsad skiljer sig naturligtvis från fall till fall, men att kopiera hela böcker eller större mängder av en dikt är inte tillåtet.

Rätten att framställa exemplar för privat bruk bygger på att verken har offentliggjorts i enlighet med upphovsrättslagstiftningen. Detta innebär att om ett verk har offentliggjorts i strid med upphovsrättslagstiftningen, i vardagligt tal ”piratkopierats”, finns det inte någon rätt att framställa kopior för privat bruk.

Det finns dock undantag från rätten att producera enstaka exemplar för privat bruk. Rätten till privat bruk omfattar inte rätt att uppföra byggnadsverk, framställa exemplar av datorprogram, eller framställa exemplar i digital form av sammanställningar i digital form. Inte heller ger den rätt att för privat bruk låta en utomstående framställa exemplar av musikaliska verk eller filmverk, framställa bruksföremål eller skulpturer, eller genom konstnärligt förfarande efterbilda andra konstverk.

I always have a quotation for everything, it saves original thinking.

Dorothy L. Sayers

Citat och återgivande

En viktig begränsning i upphovsrätten är citaträtten. Den ger alla rätten att citera ur upphovsrättsligt skyddade offentliggjorda verk i överensstämmelse med god sed och i den omfattning som motiveras av ändamålet. Citaträtten omfattar oftast texter men kan även innefatta till exempel musikaliska verk. Rätten att citera har till syfte att underlätta undervisning och att stimulera offentliga debatter.

Reglerna för ”god sed” är att ange upphovsmannen och att inte presentera citatet på ett sätt som kan vara kränkande för denne.

En viktig begränsning i citaträtten gäller visuella konstverk (till exempel målningar, fotografier) som inte kan citeras. Detta innebär att en del av ett fotografi inte kan användas utan upphovsmannens tillstånd medan några rader ur en bok kan användas i enlighet med citaträtten.

Offentliggjorda konstverk får dock återges, fortfarande i överensstämmelse med god sed och endast i den omfattning som motiveras av ändamålet. Sådan citering får ske i anslutning till texten i en vetenskaplig framställning som inte framställts i förvärvssyfte, i anslutning till texten i en kritisk framställning (dock inte i digital form) och i en tidning eller tidskrift i samband med en redogörelse för en dagshändelse, dock inte om verket har skapats för att återges i en sådan publikation.

Konsumenter och producenter

I en tid med relativt få kulturproducenter och många kulturkonsumenter finns det en stark legitimitet i det upphovsrättsliga systemet. Att producera kultur är en kostsam process som gynnar landet och mänskligheten och därför belönas den som utför arbetet. Men den teknologiska verkligheten har förändrats. Verktyg för att skapa och sprida konstnärliga och litterära verk har genom datorisering blivit billigare, enklare och mer lättåtkomliga för fler människor. I många människors datorer finns tecken på kreativt skapande. Halvskrivna romaner, diktsamlingar, bilder, musikstycken och filmer blandas friskt med presentationer, e-post och arbetsdokument. Det verkar snudd på anarkistiskt att höra att en domare på kammarrätten producerar syntmusik, en socialsekreterare sparar sina dikter på arbetsgivarens dator, en landstingspolitiker är snart klar med sin första roman, hos kronofogden finns en bildkonstnär som drömmer om att få ställa ut. Balansen mellan kulturproducenter och kulturkonsumenter har rubbats och börjar suddas ut.

Upphovsrättslagen tar dock ingen hänsyn till den skapande pro-

Illustration: Camilla Laghammar

cessen, den skyddar produkten. Dess skydd är så omfattande att i princip allt vi ser omkring oss "ägs" i någon form av någon. Detta innebär att om en skapare ser någonting som hon vill använda eller tolka bör hon söka tillstånd för att få göra det. Kravet på att söka tillstånd försvårar, förlänger och fördyrar skapandet av nya litterära och konstnärliga verk.

Lagen ställer krav på skaparen att tydligt visa om hon kan tänka sig att tillåta annan användning än den som medges i lag. Dessa krav är inte betungande men eftersom de inte är tydliga blir handlingen att dela med sig av sina skapelser det avvikande beteendet och ensamrätten blir norm, trots att stora delar av upphovsrätten är dispositiv⁵ och kan avtalas bort.

⁵ Dispositiva lagtexter innebär att parter kan komma överens genom ett avtal utan att lagen hindrar. Om inget annat avtalats gäller, i detta fall, den svenska lagen.

If I have seen a little further it is by standing on the shoulders of Giants.

Isaac Newton

Copyleft

Eftersom upphovsrätten skapar en exklusiv rätt för upphovsmannen skapar systemet samtidigt problem för utvecklingen av nya tillgångar. All utveckling inom konst och vetenskap handlar om att bygga vidare på det man tidigare har lärt sig, att på ett innovativt sätt kombinera kunskap och genom detta skapa något nytt. Utan tidigare kunskap kan vi inte utveckla det nya. Men som vi redan har sett skapar upphovsrätten en ensamrätt för upphovsmannen att kontrollera sitt alster över en lång tidsperiod.

Systemet av exklusivitet och ett starkt beroende av tillstånd bygger in ett potentiellt hinder i det upphovsrättsliga systemet. Programmerare började uppmärksamma och reagera mot denna omständighet under 1980-talet då det blev allt vanligare för företag att börja betrakta programvara till datorer som en tillgång istället för att fokusera enbart på maskinvaran. Företagens nya insikt ledde snabbt till att programmerare inte längre tilläts dela med sig av källkoden till datorprogram. Flera företag samlade på sig källkoden, datorprogram som ansågs av programmerare utgöra en gemensam tillgång som alla kunde nyttja, företagen bearbetade källkoden och skapade på det sättet upphovsrättslig ensamrätt till det nya programmet. Ensamrätten användes sedan för att förhindra andra från att genomföra liknande förbättringar.

Ett exempel på ett sådant beteende skedde när programmeraren Richard Stallman gav en kopia av källkoden till ett datorprogram han hade arbetat med till företaget Symbolics. Företaget anpassade källkoden och gjorde förbättringar och när Stallman bad att få tillgång till förbättringarna nekades han detta av företaget med hänvisning till upphovsrätten.

Stallman insåg att ett sådant beteende skapade ett allvarligt hinder

för programmerare att dela med sig av den källkod de utvecklade, eftersom de riskerade att bli utnyttjade och i värsta fall bli utestängda från sina egna skapelser. När sedan Stallman lanserade det stora utvecklingsprojektet GNU ville han skapa ett system som kunde hjälpa programmerare dela med sig av sin källkod, utan att riskera att koden togs av någon som inte ville dela med sig i sin tur. Den grundläggande tanken var att källkoden, informationssamhällets infrastruktur, skulle vara fritt tillgänglig för alla. Systemet han valde har blivit känt som copyleft.⁶

Stallmans mål var att se till användarens rättigheter genom de fyra grundläggande friheterna:

1. Friheten att använda programvaran i valfritt syfte.
2. Friheten att undersöka programmet för att förstå hur det fungerar och använda dessa kunskaper i egna syften.
3. Friheten att fritt få vidare distribuera kopior för att hjälpa andra.
4. Friheten att förbättra programmet, anpassa det till egna krav och distribuera förbättringarna så att andra kan dra nytta av modifieringarna.

Copyleft bygger på upphovsrätt och licenser. Genom upphovsrätten tillförsäkras sig upphovsmannen ensamrätt. Genom Copyleft ger upphovsmannen andra tillstånd att använda och utföra bearbetningar i verket under villkoren att om dessa bearbetade versioner släpps så ska de släppas under samma villkor som den ursprungliga upphovsmannen bestämt.

Effekten av Copyleft är att om man tar källkod som har spridits under copyleft-villkor och blandar den med sin egen källkod så måste den resulterande helheten licensieras ut under en copyleft-licens. Motståndare till detta brukar säga att copyleft-koden smittar helheten medan förespråkare talar om att copyleft vaccinerar källkoden och håller den fri.

⁶ Stallman var inte upphovsmannen bakom copyleft-begreppet, dock har han och hans projekt gjort mycket för att utveckla och sprida begreppet.

I wish to be cremated. One tenth of my ashes shall be given to my agent, as written in our contract.

Groucho Marx

Hur fungerar avtalsrätt och licenser?

Olika rättsystem behandlar avtal och licenser olika, inom svensk rätt görs ingen väsentlig skillnad mellan licenser och avtal. Det svenska rättssystemet utgår från avtalslagen.

Det viktigaste elementet i ett avtal är att det är en bindande överenskommelse för de parter som har ingått i den. Bundenheten gäller alla förpliktelser som uppstår genom överenskommelsen under hela perioden som överenskommelsen gäller. Att överenskommelsen är bindande innebär att parterna kan använda sig av rättsliga påföljder mot någon part som eventuellt begår ett avtalsbrott eller avvikelser från överenskommelsen.

Eftersom avtalet är bindande och rättsliga påföljder kan förekomma blir det viktigt att förtydliga formerna för hur avtalet uppstår. Den grundläggande synen på avtal är att de kommer till genom utväxling av anbud och accept av samstämmigt innehåll. Detta innebär att bindande förpliktelser uppstår när anbudsgivarens villkor accepteras av motparten.

Våra vanligaste avtal är dock inget vi förhandlar i detalj inför varje tillfälle utan det finns vanligt återkommande avtal som vi dagligdags ingår. Vi köper flygbiljetter, hemförsäkringar och datorprogram med en skenbar enkelhet som gör att vi lätt glömmer bort dess komplexa innehåll.

Denna skenbara enkelhet bygger på en mängd standardavtal som har utvecklats över tid. Standardavtal ingår som bindande villkor vare sig de parter som ingår avtalet är medvetna om villkoren eller inte. Därför ingår vi regelbundet avtal och blir bundna av dess villkor utan att till fullo förstå dess innehåll. Trots detta bygger lagen

Hur fungerar avtalsrätt och licenser?

på illusionen att alla läser och förstår de villkor till de avtal de väljer att bli bundna av.

”**Technological progress has merely provided us with more efficient means for going backwards.**”

Aldous Huxley

Teknik, skapande och Internet

I Chaplins film ”Moderna Tider” formar tekniken människorna och gör dem till slavar under dess hjärtlösa rytm. Efter en tid vid maskinen är Chaplin inte längre herre över sin kropp, den rycker och spritter i takt med maskinens obönhörliga rytm även när han inte arbetar vid den. Detta är en bild av människans relation till sina maskiner. Idag är vår tids maskinikon datorn. Ofta presenteras den som hotfull och lika förstörande som Chaplins industriella löpande band. Det finns dock en annan bild av människan i sitt umgänge med datorer – bilden på människan som skapare och konstnär. Sedd ur denna synvinkel är datorn den teknologi som möjliggör att människan kan förverkliga sina kreativa impulser. I situationer där man tidigare behövde specialistkunskaper och dyr utrustning för att skapa finns nu lösningar i de flesta datorer. Bilden av datorn som hotfull kompletteras av datorn som skaparens verktyg.

Teknologi är ett både enkelt och svårt begrepp. Alla tror sig veta vad det är men när det gäller att definiera dess innebörd börjar det bli komplicerat. Lite hjälp får man av ordets grekiska etymologi som syftar på både kunskap om hantverk och konstnärlighet. Idag står begreppet teknologi för själva verktygen och maskinerna vi omger oss med, men också för kunskapen om metoder, verktyg och processer.

På senare tid har teknologin förflyttats från sin traditionella hemvist (det vill säga fabriken, verkstaden, laboratoriet) till att finnas omkring oss i hemmen, arbetsplatserna och ute i det offentliga rummet. Från att ha varit en domän fylld nästan uteslutande med experter (oftast ingenjörer) har den nu befolkats av alla vanliga människor. Att brottas med ett teknologiskt dilemma (meka med bilen, ställa

in videon, ladda mobiltelefonen) är en icke oväsentlig del i vardagen.

Teknisk förändring har även påverkat konstnärligt skapande. Det finns en myt om skapandet och framför allt om den konstnärligt skapande människan. I denna starka vardagsmyt ser vi skaparen som en enstöring som inspireras eller värker fram sina skapelser. Genom skaparens lidande belönas samhället av nya kulturuttryck och som tack belönar samhället henne med ensamrätt till sin skapelse. Naturligtvis har denna myt ifrågasatts och kritiserats på många sätt.

Kritiken är, för att uttrycka sig kort, att inget nytt finns under solen. Allt skapande handlar om att tolka sin omgivning. Om en konstnär skulle kunna skapa någonting helt nytt så skulle ingen uppfatta det som konst. Konstnärligt och litterärt skapande, som all kommunikation, kräver att sändare och mottagare av meddelanden delar vissa gemensamma grunder. Därför är konstnärligt skapande inte sprunget ur intet, utan handlar om en ständig process att tolka sin omgivning.

I have come to believe that the whole world is an enigma, a harmless enigma that is made terrible by our own mad attempt to interpret it as though it had an underlying truth.

Umberto Eco

DRM – upphovsmannens rätt att exklusivt nyttja sitt verk

Digital Rights Management (DRM) har blivit ett begrepp som täcker alla former av skydd för upphovsmannens rätt att exklusivt utnyttja sitt verk. DRM system är en kombination av tekniska, organisatoriska, juridiska och ekonomiska medel för att säkerställa och övervaka kontrollen av rätten till upphovsmannens exklusivitet.

DRM-system kan bestå av allt från tekniska skydd mot kopiering till komplexa informationssystem som hanterar olika användares rättigheter till verket. Från slutanvändarens synsätt syns enbart om hon har tillgång till verket, men för att genomföra detta krävs ett samarbete mellan flera komplexa system såsom teknologi, juridik samt ekonomi.

Organisationen World Intellectual Property Organisation (WIPO) har bland annat arbetat för att stärka möjligheten till användning av DRM. I ett upphovsrättsfördrag från 1996 lades grunden för en internationell reglering för att skapa ett rättsligt skydd mot kringgående av tekniska skyddsåtgärder som rättighetshavare försett sina verk och prestationer med. Dessa rättsliga grunder omsattes till lagstiftning i Förenta Staternas upphovsrättslagstiftning 1998 och europeisk upphovsrätt genom ett EU-direktiv 2001. Grunden för all denna DRM-lagstiftning återfinns artikel 11 av WIPO:s upphovsrättsfördrag:

Contracting Parties shall provide adequate legal protection and effective legal remedies against the circumvention of effective technological measures that are used by authors in connection with the exercise of their rights under this Treaty or the Berne Convention and that restrict acts, in respect of their works, which are not authorized by the authors concerned or permitted by law.

Föredraget försöker att göra det möjligt att använda sig av vår grundläggande digitala teknologi för att säkerställa upphovsmannens rättigheter. Samtidigt inser och erkänner direktivet att teknologin har möjlighet att gå längre än de rättigheter som upphovsmannen erhåller genom lagen och försöker även säkerställa att sådana övertramp inte sker. Vissa upphovsrättslicenser tillåter inte att tekniska medel används för att begränsa användarens rättigheter. I GNU Free Document License artikel 2 uttrycks detta tydligt: *"You may not use technical measures to obstruct or control the reading or further copying of the copies you make or distribute. However, you may accept compensation in exchange for copies."* Dessa typer av regler är starkt influerade av fria mjukvarulicenser.

The best weapon of a dictatorship is secrecy, but the best weapon of a democracy should be the weapon of openness.

Niels Bohr

Utveckling inom öppna licenser

En av de viktiga aspekterna med de licenser som ska diskuteras i denna guide är att de är skapade av individer eller organisationer för att hjälpa människor att ingå avtal med okända människor. Avtalen ingås genom att de okända människorna börjar använda det upphovsrättsskyddade materialet.

Det är svårt att säga varför en licens används, blir populär och överlever medan andra licenser försvinner. Förmodligen beror det på många faktorer i samspel. Licenserna som presenteras i denna guide representerar specialiserade licenser för konst, text, akademisk forskning, musik och spelutveckling samt licenssystemet Creative Commons. Den sistnämnda har kommit att bli den dominerande upphovsrättslicensen för innehåll på Internet och en de facto-standard för sådana licenser.

Positionen som de facto-standard kan ses i den stora spridningen som Creative Commons fått. Ytterligare en stark signal om Creative Commons position är att några tidigare licensprojekt har lagt ner sin verksamhet med hänvisning till Creative Commons.

Here in Hollywood you can actually get a marriage license printed on an Etch-A-Sketch.

Dennis Miller

Om licenserna

I denna guide presenteras sju licenser samt ett licenssystem. Tanken med urvalet som presenteras här är att det ska spegla en innehållsmässig och ideologisk bredd. Ytterligare urvalskriterier är licensernas popularitet samt syftet till att de skapades. Urvalet i denna guide är ämnat att skapa en så bred bild som möjligt över licenser för upphovsrättskyddat material.

De licenser som har valts är:

1. Free Art License
2. GNU Free Documentation License
3. Sparc Author Addendum
4. Open Database Licence Agreement
5. Common Documentation License
6. BSD Free Documentation License
7. Open Game License

Avslutningsvis diskuteras licenssystemet Creative Commons.

Art is making something out of nothing and selling it.

Frank Zappa

Licens 1: Free Art License 1.3

(<http://artlibre.org/licence/lal/en/>)

La Licence Art Libre lanserades i juli 2000 och är den första copyleft-licensen för andra upphovsrättsliga verk än mjukvara. Den skapades i samma anda som GNU General Public License (GNU GPL) men med huvudsaklig inriktning på konstnärliga verk. Licensen kan med fördel användas för annat än konstnärliga verk. Licensen i syftar till att underlätta för användare att fritt kopiera, bearbeta och sprida upphovsrättsligt material med respekt för upphovsmannens rättigheter.

Syften med licensen är att respektera upphovsmannen utan att begränsa möjligheter till kreativt skapande, och i förordet åberopas den teknologiska utvecklingen som skäl till varför en ny licens behövs. Digital teknologi, Internet som infrastruktur samt tillgången till Fri Programvara har förändrat ramverket för skapande. Intellectuellt skapande kan spridas, utvecklas och förändras.

Art Libre-licensen skapades av juristerna Mélanie Clément-Fontaine och David Geraud samt konstnärerna Isabelle Vodjdani och Antoine Moreau. Licensen utvecklades efter diskussioner under rubriken "Copyleft Attitude" mellan programmerare och konstnärer. Syftet var att anpassa copyleft-principerna till alla former av konstnärligt skapande. Den skrevs på franska och har översatts till engelska, tyska och spanska. Licensen återges i sin helhet i bilagedelen på engelska men oavsett språk är den giltig i alla länder som har undertecknat Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk.⁷

Bernkonventionen kräver av sina medlemsländer att de ska skydda upphovsrätten på verk av upphovsmän från andra medlemsländer,

⁷ En internationell konvention med 160 anslutna stater vars syfte är att stärka upphovsmannens ställning internationellt.

Illustration: Camilla Laghammar

på samma sätt som det egna landets upphovsmän skyddas. Konventionen innebär att till exempel tyska upphovsrättslagar gäller för verk som publiceras eller framförs i Tyskland, oavsett i vilket land de ursprungligen skapades. Trots att verk tillerkänns ett **snarlikt skydd** genom de olika ländernas upphovsrättslagstiftning är det viktigt att påpeka att de olika länderna, kan uttrycka sitt skydd för upphovsrättsliga verk på mycket olika sätt.

Kommentar

Licensen påpekar tidigt (artikel 2) att upphovsrätten ligger till grund för alla rättigheter upphovsmannen kan medge enligt licensen. Upphovsmannen kan inte begränsa de lagliga rättigheter som anges i upphovsrättslagstiftning i en generell licens av denna typ.

2. EXTENT OF THE USAGE

This work is subject to copyright law, and the author, by this license, specifies the extent to which you can copy, spread, and modify it.

Tanken med licensen är att ge så många människor som möjligt tillgång till upphovsmännens arbete genom att tillåta att verket fritt kan spridas samt att verket ges möjlighet att utvecklas genom bearbetning, kopiering och vidare spridning av de bearbetade resultaten. Samtidigt skapar licensen en avtalsrättslig infrastruktur som förhindrar illvilligt beslag av verket.

2.1 FREEDOM TO COPY (OR TO REPRODUCE)

You have the right to copy this work for you, for your friends or for any other person, by employing whatever technique you choose.

2.2 FREEDOM TO SPREAD (TO INTERPRET, TO REPRESENT, DISTRIBUTE)

You can freely spread copies of these works, modified or not, whatever the medium, wherever you wish, for a fee or for free, if you observe all the following conditions:

- * attach this license, in its entirety, to the copies or indicate precisely where the license can be found,
- * specify to the recipient the names of the authors of the originals, including yours if you have modified the work,
- * specify to the recipient where he will be able to access the originals (either initial or subsequent).

The authors of the originals may, if they wish to, give you the right to spread the originals under the same conditions as the copies.

2.3 FREEDOM TO MODIFY

You have the right to modify copies of the originals (initial or subsequent) provided you observe all the following conditions:

- * all conditions in article 2.2 above, if you spread modified copies;
- * indicate that the work is a modified work and, if possible, the nature of the modifications;
- * spread the subsequent work under the same license or any compatible license.

The authors of the originals may, if they wish to, give you the right to modify the originals under the same conditions as the copies.

Licensen syftar till att, och underlättar för bearbetning och spridning men innehåller en hög grad av formella krav som måste uppfyllas. I artikel 2.2 fastslås att hela licensen måste medfölja vid spridning, att alla tidigare upphovsmän ska namnges samt man måste informera om var originalen kan hittas. Liknande krav finns även i GNU Free Document License (se nästa sida), även den starkt influerad av GNU GPL.

Att licensen har en copyleft-ideologi speglas i artikel 3, bestäm-

melsen anger att det inte är tillåtet med några ytterligare begränsningar i de rättigheter som medges i licensen.

3. RELATED RIGHTS

No action conferring either author's rights or related rights may interfere with the freedoms conferred by this license.

This is why, for example, interpretations must be subject to the same license or a compatible license. Similarly, integrating the work in a database, a compilation or an anthology must not be an obstacle to the enjoyment of the work as defined in this license.

Licensen påpekar även i artikel 6 att den är bunden av upphovsrättslagstiftning genom att påpeka att framtida upphovsmän som bearbetar verk som licensieras under Free Art License behåller de rättigheter de erhåller som upphovsmän i enlighet med upphovsrättslagstiftning. Detta förhindrar dock inte att copyleft-bestämelsen i artikel 3 fortfarande gäller.

6. YOUR INTELLECTUAL RIGHTS

The object of this license is neither to deny your author's rights on your contribution nor any related rights. By choosing to contribute to the evolution of this common work, you only agree to give others the same rights with regard to your contribution as those which were granted to you by this license. Giving these permissions does not require giving up your intellectual rights.

Free people, remember this maxim: We may acquire liberty, but it is never recovered if it is once lost.

Jean-Jacques Rousseau

Licens 2: GNU Free Documentation License

(<http://www.gnu.org/licenses/fdl.html>)

Licensen GNU Free Documentation License (GFDL) är en copyleft-licens ämnad för fri dokumentation. Den utvecklades av Free Software Foundation (FSF) för den dokumentation som skapades i samband med GNU-projektet (se kapitlet Copyleft). Licensen är en motsvarighet till programvarulicensen GNU General Public License (GNU GPL), den skulle ge motsvarande rättigheter i programvara som i text att kopiera, bearbeta och sprida ett verk med det huvudsakliga villkoret att alla kopior och bearbetningar tillgängliggörs under GFDL.

Licensen tillåter kommersiell försäljning av verket men om den tillverkas i större upplagor (mer än hundra exemplar) ska digitala versioner av texten, som kan bearbetas och kopieras, tillhandahållas slutanvändaren.

GFDL offentliggjordes som utkast i slutet av 1999 för diskussion. Den första officiella versionen 1.1 kom i mars 2000 och en senare bearbetat version 1.2 kom i november 2002.

Grunden för GFDL var att skapa en licens som i första hand kunde användas för att underlätta spridande av datormanualer och annan teknisk litteratur. En av de stora användarna för GFDL var den Internetbaserade encyklopedin Wikipedia. Licensen är dock inte anpassad för den typ av verksamhet som Wikipedia ägnar sig åt. Anledningen till detta är att Wikipedia är en encyklopedi som är skapad och bearbetad av dess användare, alla användare som vill, kan skriva nya eller bearbeta befintliga texter.

The purpose of this License is to make a manual, textbook, or other functional and useful document “free” in the sense of freedom: to assure everyone the effective freedom to copy and redistribute it, with or without modifying it, either commercially or noncommercially. Secondly, this License preserves for the author and publisher a way to get credit for their work, while not being considered responsible for modifications made by others.

I sådan användning blir GFDL ett otympligt verktyg för att hantera upphovsrättsliga restriktioner och rättigheter. I december 2007 meddelade Wikipedias grundare Jimmy Wales, efter förhandlingar mellan Free Software Foundation, Creative Commons samt Wikimedia Foundation, att organisationerna har utvecklat ett förslag som innebär att FSF ska anpassa GFDL för att göra det möjligt för Wikimedia Foundation att överföra innehållet från GFDL till Creative Commons-licensen Erkännande-DelaLika.

Kommentar

GNU Free Document License är skapad främst med en speciell verksform i åtanke. Denna återfinns i licensens förord som börjar med orden denna licens gäller för varje manual eller annat verk som innehåller ett meddelande från upphovsmannen att verket kan spridas under GFDL:s villkor. Fokus på manualer är tydlig genom hela licensen både i villkor om tryckning av fler än hundra kopior samt fokus på framtida bearbetning.

Meddelandet om licensen från upphovsmannen ger rättigheter till envar som vill kopiera, bearbeta och sprida verket utan krav på att anhänga om ytterligare tillstånd från upphovsmannen. Licenstagaren anses acceptera licensen då han eller hon gör något med dokumentet som enligt lag skulle kräva tillstånd av upphovsmannen.

GFDL (artikel 2) omfattar kopiering, bearbetning och spridning i alla format och medier för kommersiella eller icke-kommersiella ändamål så länge licensen, upphovsrättsinformation samt information att GFDL gäller för dokumentet medföljer alla kopior. Samma

villkor gäller för utlåning samt offentlig visning av dokument som omfattas av licensen.

Kommersiell användning

GFDL tillåter kopiering, bearbetning och spridning inom kommersiella eller icke-kommersiella ändamål. Detta innebär att det strider mot licensvillkoren att blanda in material som inte är tillåtet att kopiera, inte får bearbetas eller spridas eller på annat sätt begränsar dessa friheter. Det är även otillåtet enligt licensen (artikel 2) att använda tekniska hjälpmedel, att begränsa, kontrollera eller förhindra vidare läsning eller kopiering av material som distribueras.

2. VERBATIM COPYING

You may copy and distribute the Document in any medium, either commercially or noncommercially, provided that this License, the copyright notices, and the license notice saying this License applies to the Document are reproduced in all copies, and that you add no other conditions whatsoever to those of this License.

GFDL gör en tydlig skillnad mellan dokumentet och det så kallade sekundärmaterialet (Secondary Sections). Sekundärmaterial är sådant som åtföljer själva dokumentet utan att utgöra det huvudsakliga innehållet. GFDL omfattar inte sekundärmaterial även om detta material följer med när dokumentet levereras oavsett om det sker i digital eller annat format. Detta har som effekt att sekundärmaterialet inte kan ändras fritt i motsats till dokumentet.

I sekundärmaterial anges till exempel information om författarens eller förläggarens förhållande till texten samt erkännande av tidigare författare. Om någon ändrar i dessa texter kan inte helheten spridas under samma titel utan tillstånd från upphovsmannen. GFDL har även regler för hantering av annat sekundärmaterial såsom omslagstexter och dedikationer.

Villkor vid utskrifter

GFDL ställer villkor när dokument skrivs ut eller trycks. När dokument som omfattas av licensen skrivs ut eller trycks ska även licensen, upphovsrättsinformation samt informationen att licensen gäller för dokumenten även skrivas ut och bifogas med utskriften. Detta villkor gäller såväl för utskrifter av enstaka exemplar till kopiering/utskrift av ett större antal kopior.

Online-encyklopedin Wikipedia använder sig av GFDL som licens för materialet och för att följa villkoren av licensen ska användare av Wikipedia som skriver ut en kort artikel även skriva ut de texter som nämndes ovan. Dessa villkor gör GFDL otymplig att använda i relation till Wikipedia eftersom användare som vill skriva ut en kort artikel tvingas skriva ut flera sidor licens och upphovsrätts-texter.

Vid tryckning av över hundra exemplar av en bok aktiveras ytterligare licensvillkor i artikel 3. Om dokumentets licensuppmanning kräver texter på omslag ska exemplaren man trycker omfatta dessa omslagstexter tydligt och läsbart. Ytterligare ett villkor som tillkommer vid tryckning av över hundra exemplar är att digitala kopior ska tillgängliggöras antingen genom att sprida dessa tillsammans med texterna eller genom att tillhandahålla information om var digitala kopior kan hittas online.

Vid tryckning av över hundra exemplar rekommenderar GFDL att upphovsmannen kontaktas och ges möjlighet att uppdatera dokumentet. Detta är dock inget bindande licensvillkor utan enbart en rekommendation.

4. MODIFICATIONS

You may copy and distribute a Modified Version of the Document under the conditions of sections 2 and 3 above, provided that you release the Modified Version under precisely this License, with the Modified Version filling the role of the Document, thus licensing distribution and modification of the Modified Version to whoever possesses a copy of it.

Bearbetning

GFDL innehåller detaljerad information om vad bearbetade texter bör innehålla (artikel 4), hur man kombinerar texter (artikel 5), hur man skapar samlingar av dokument och licensierar dessa tillsammans under en version av licensen (artikel 6), samt vid översättning (artikel 8). Gemensamt för dessa är att licensen, upphovsrättsinformation samt förklaringen att dokumentet är licensierad under GFDL ska bifogas. Syftet med detta är att understryka att de friheter som upphovsmännen ger användare i första ledet inte går förlorade genom någon form av bearbetning i framtiden.

En viktig del av den bearbetning som tillåts enligt GFDL är villkoren kring transparenta format (transparent formats). Transparenta kopior är sådana kopior som är maskinläsbara i datorprogram som är tillgängliga för allmänheten. Detta innebär vanliga text- ord- och bildbehandlingsprogram som gör det möjligt för allmänheten att bearbeta dokumentets text och bild. Exempel på transparenta format är ASCII, Textinfo, LaTeX, SGML, XML, HTML, PostScript eller PDF som tillåter mänsklig bearbetning.

Transparent är dock ett komplicerat begrepp. I en strikt läsning av licensen kan begrepp såsom generisk textbehandlare (artikel 1) tolkas till att utesluta varje format som inte kan läsas av människor, även om dessa används i ordbehandlare vars källkod har tillgängliggjorts enligt principerna för Fri och öppen källkods-rörelsen. Vid en mer ändamålsenlig tolkning kan dock format såsom Microsoft Word .doc-format accepteras som transparent eftersom en del av dessa kan bearbetas i OpenOffice ordbehandlaren vars källkod har tillgängliggjorts enligt principerna för Fri och öppen källkods-rörelsen. Stöd till denna ändamålsenliga tolkning återfinns i meningen i artikel 1 att icke transparenta dokument är sådana som endast kan läsas och bearbetas i så kallade ”proprietary”⁸ ordbehandlare.

8 Sådan programvara som inte uppfyller de fyra friheter som Free Software Foundation värnar om.

Licensens upphörande (artikel 9)

GFDL har en tydlig text om vad som händer när licensvillkoren bryts. Alla är fria att kopiera, bearbeta och sprida i enlighet med villkoren i licensen. Alla försök som faller utanför licensvillkoren leder till att licensen ogiltigförklaras.

9. TERMINATION

You may not copy, modify, sublicense, or distribute the Document except as expressly provided for under this License. Any other attempt to copy, modify, sublicense or distribute the Document is void, and will automatically terminate your rights under this License. However, parties who have received copies, or rights, from you under this License will not have their licenses terminated so long as such parties remain in full compliance.

Utan en giltig licens handlar all bearbetning eller spridning utan upphovsmannens medgivande om potentiellt upphovsrättsintrång. De användare som har erhållit kopior från någon vars licens har upphört på grund av artikel 9 har dock fortfarande giltiga licenser så länge de följer licensvillkoren.

An author values a compliment even when it comes from a source of doubtful competency.

Mark Twain

Licens 3: Sparc Author Addendum

(<http://www.arl.org/sparc/author/addendum.shtml>)

En av de viktigare upphovsrättsdiskussionerna på senare tid handlar om forskares publicering av forskningsresultat. Problemet uppmärksammades först hos forskningsbibliotek vid universiteten och var initialt begränsat till problemen med de snabbt ökande kostnaderna för prenumerationer på vetenskapliga tidskrifter. Universitetsbiblioteken förväntades ha ett växande bestånd av tidskrifter samtidigt som priserna för enskilda tidskrifter steg. När kostnaderna för tidskrifter steg i högre takt än inflationen samtidigt som antalet tidskrifter som biblioteken var tvungna att prenumerera på ökade, skapades den så kallade "serials crisis".

"Serials crisis" syftade på att flera forskningsbibliotek oroade sig över att inte längre ha ekonomisk möjlighet att tillhandahålla ett adekvat bestånd av forskningstidskrifter för lärare, studenter och forskare – en situation som naturligtvis skulle få en negativ effekt på förmågan att forska och undervisa.

Grunden till krisen ligger i det vetenskapliga meriteringssystemet. Forskare meriteras genom att publicera artiklar i vetenskapliga journaler. Det finns dock inget incitament för en forskare att säkerställa äganderätten till artiklarna. Detta har lett till att de forskare som skriver vetenskapliga artiklar oftast överläter de upphovsrättsliga ekonomiska rättigheterna till förläggaren för publicering.

Från att börjat som en diskussion om kostnaden för vetenskapliga journaler fördjupades diskussionen till att omfatta tillgången till vetenskaplig forskning ur ett större perspektiv. Det som idag kallas Open Access är ett projekt att säkerställa att forskare inte reflexmässigt ska avtala bort sina ekonomiska rättigheter och att artiklarna hålls tillgängliga online för alla att läsa.

Den första stora internationella uttrycket för Open Access var Budapest Open Access Initiative i februari 2002 som skapade en tydlig definition, och en mängd universitetsbibliotek och universitet världen runt har undertecknat den. Sedan 2002 har flera initiativ och verktyg för Open Access utvecklats, ett av dessa är SPARC Author Addendum (SAA). SAA är ett enkelt avtal som upphovsmän till vetenskapliga artiklar kan lägga till de avtal som förläggarna vill att de ska underteckna. SAA utvecklades av SPARC i samarbete med Creative Commons och Science Commons.

Kommentar

Syftet med SAA är att underlätta för upphovsmännen att bevara vissa rättigheter i relation till upphovsrätten. SAA bygger på att det finns ett avtal mellan förläggaren och författaren (Publication Agreement) och att SAA inte är i konflikt med det befintliga avtalet utan enbart anpassar det till att ge upphovsmannen vissa rättigheter.

3. This Addendum and the Publication Agreement, taken together, allocate all rights under copyright with respect to all versions of the Article. The parties agree that wherever there is any conflict between this Addendum and the Publication Agreement, the provisions of this Addendum are paramount and the Publication Agreement shall be construed accordingly.

SAA uttrycker detta genom att skriva (artikel 3) att SAA och det befintliga avtalet tillsammans reglerar de rättigheter som gäller samt att vid en eventuell konflikt ska avtalet tolkas med hänsyn till de syften som uttrycks i SAA.

4. Author's Retention of Rights. Notwithstanding any terms in the Publication Agreement to the contrary, AUTHOR and PUBLISHER agree that in addition to any rights under copyright retained by Author in the Publication Agreement, ...

Artikel 4 ger uttryck för de rättigheter som SAA säkerställer för författaren:

1. Rätten att reproducera, sprida, framföra och offentligt visa verket i alla format för icke-kommersiella ändamål.
2. Rätten för upphovsmannen att skapa bearbetade versioner av verket.
3. Rätten för upphovsmannen att tillåta andra att använda verket för icke-kommersiella ändamål under villkor att upphovsmannen erkänns samt att tidskriften där verket är publicerat citeras som källa till första publicering.

Dessa villkor säkerställer att upphovsmannen inte förlorar rätten att använda sitt verk samt att verket kan bevaras i digital form vid universitetsbibliotek eller annat öppet arkiv där allmänheten har tillgång till verket utan kostnad.

The more the data banks record about each one of us,
the less we exist.

Marshall McLuhan

Licens 4: Open Database Licence Agreement

(<http://www.opendatacommons.org/licenses/odbl/>)

Genom den ökande användningen av öppna licenser har andra närliggande problem uppmärksammats. Ett sådant problem uppdagades av OpenStreetMap-projektet (<http://www.openstreetmap.org/>) när de försökte komma fram till vilken licens de skulle tillämpa för sina kartor. Problemet var att projektet behövde en licens som inte var skapad för kreativa verk utan för skapande och samlande av faktabaserade data.

OpenStreetMap-projektet i Sverige beskriver sig självt så här: ”OpenStreetMap är ett projekt med avsikten att tillhandahålla geografisk information, i dagsläget väggkartor, till alla som vill ha detta. Projektet startades för att de flesta kartor som man kan tro är fria inte alls är det, eftersom det ofta finns tekniska eller rättsliga hinder för vad du får göra med dem. Sådana begränsningar hindrar folk från att använda informationen på ett kreativt, produktivt eller oväntat sätt.”

Det som sker i projektet är att individer reser runt med GPS-mottagare, och den information som samlas in sammanställs och bildar kartor. Målet för OpenStreetMap är att tillgängliggöra dessa kartor genom att licensiera dem med en öppen licens. Projektet behövde en licens som kunde appliceras på mängder av faktabaserade data, och resultatet blev ODbL vars mål är att tydliggöra skyddet för och användningen av insamlade data.

ODbL skapades för geografiska data men det finns ett stort intresse från andra grupper för en licens som är anpassad till insamlade data.

I skrivande stund är ODbL fortfarande ett utkast (version 0.9) men licensen kommer snart att antas och spridas.

Kommentar

Licensen inleds med en förklaring av licensens syfte med information om att databaser särregleras i flera länders lagstiftning. Dessutom varnas användaren i inledningen att licensen omfattar databasen som helhet och inte de enskilda objekt som finns däri. Dessa enskilda objekt kan fortfarande vara upphovsrättsligt skyddade verk.

The Open Database Licence (ODbL) is a licence agreement intended to allow you to freely share, modify, and use this Database while maintaining this same freedom for others. Many databases are covered by copyright, and therefore this document licenses these rights. Some jurisdictions, mainly in Europe, have specific rights that cover databases, and so the ODbL addresses these rights, too. Finally, the ODbL is also an agreement in contract for you to act in certain ways in return for accessing this Database.

Databases can contain a wide variety of types of content (images, audio-visual material, and sounds all in the same database, for example), and so the ODbL only governs the rights over the Database, and not the contents of the Database individually.

Genom att använda ODbL ger licensgivaren användare rätt att ta del av och återanvända databasens data, skapa nya databaser med den ursprungliga basens data, skapa samlingar av databaser, skapa tillfälliga eller permanenta kopior av hela eller delar av de ursprungliga eller bearbetade databaser som en del av samlade databaser. Dessutom tillåter licensen att databasen distribueras, kommuniceras, visas, lånas, tillgängliggörs eller framförs till allmänheten på alla sätt och i alla former.

ODbL följer copyleft-ideologin genom att kräva att ODbL eller liknande licenser används av dem som skapar nya databaser utifrån

befintliga databaser licensierade under ODbL. Licensen tydliggör detta genom att understryka att licenstagare som har en bearbetad databas baserad på en ursprunglig databas som är licensierad under ODbL enbart får lägga till sådana data som kan spridas i enlighet med licensen.

Share Alike and additional Data. For the avoidance of doubt, You must not add Data to Derivative Databases ... that is incompatible with the rights granted under this Licence.

Frågan om hur de ideella rättigheterna ska hanteras är komplicerad eftersom databaser inte omfattas av alla delar av de ideella rättigheterna. Databaser skyddas exempelvis inte mot kränkande användning eller ändringar, men upphovsmannen och källan skall anges i enlighet med god sed. Dessutom kan som sagt enskilda verk som ingår i databasen omfattas av hela skyddet för de ideella rättigheterna.

Vad gäller de ideella rättigheterna uttrycker ODbL att i de länder där lagstiftningen tillåter det skall upphovsmannens ideella rättigheter anses avsagda. I de länder, till exempel Sverige, där en sådan avsägelse inte är tillåten finns en skrivning om att licensgivaren inte skall hävda sina ideella rättigheter. Det är dock tveksamt om en sådan formulering är förenlig med svensk lag, eftersom upphovsmannen inte kan eftergiva sin ideella rätt genom licenser förutom till en begränsad användning av verket.

Trots att ODbL i skrivande stund fortfarande är under utveckling utgör den ett viktigt bidrag till floran av öppna licenser, och den kommer att bli en betydande licens inom kort.

” Millions saw the apple fall, but Newton was the one who asked why.

Bernard M. Baruch

Licens 5: Common Documentation License

(<http://www.opensource.apple.com/cdl/>)

Common Documentation License (CDL) skapades av datorföretaget Apple för att underlätta upphovsrättslig hantering av dokumentation. Grunden för CDL är att underlätta för användare att få en relativt fri och enkel kopiering och spridning av dokumentation samtidigt som upphovsmännens rättigheter bevaras.

0. Preamble. The Common Documentation License (CDL) provides a very simple and consistent license that allows relatively unrestricted use and redistribution of documents while still maintaining the author's credit and intent. To preserve simplicity, the License does not specify in detail how (e.g. font size) or where (e.g. title page, etc.) the author should be credited. To preserve consistency, changes to the CDL are not allowed and all derivatives of CDL documents are required to remain under the CDL. Together, these constraints enable third parties to easily and safely reuse CDL documents, making the CDL ideal for authors who desire a wide distribution of their work. However, this means the CDL does not allow authors to restrict precisely how their work is used or represented, making it inappropriate for those desiring more finely-grained control.

Licensen specificerar att förändringar till CDL inte är tillåtna och att alla bearbetade versioner av CDL-licensierade dokument måste spridas under CDL. Syftet är att hjälpa användare att enkelt och tryggt återanvända CDL-licensierade dokument. Detta innebär att upphovsmän inte i detalj kan styra hur deras arbete ska användas eller presenteras, och därför är CDL inte anpassad till detaljerad kontroll.

Kommentar

CDL inleds med en tydlig anvisning om att licensvillkoren måste följas samt att ett bindande avtal skapas genom användning av materialet. Om användare på något sätt är förhindrade från att följa villkoren i CDL måste de avstå från att använda materialet.

Grunden i licensen är att användaren kan använda, kopiera, bearbeta framföra, sprida och publicera dokumentation och bearbetade versioner. Tillståndet ges för alla format (fysiska och elektroniska) i kommersiell eller icke-kommersiell användning.

Förutsättning för denna användning är att upphovsrättsnotiser bevaras samt att licensen bifogas eller hänvisas till. Inga förändringar får göras till CDL. Vad gäller bearbetade verk ska dessutom de bearbetningar som gjorts summeras.

” The length of this document defends it well against the risk of its being read.

Winston Churchill

Licens 6: BSD Free Documentation License

(<http://www.freebsd.org/copyright/freebsd-doc-license.html>)

FreeBSD Documentation License (BSDDL) skapades som en licens för att gälla för dokumentationen av FreeBSD⁹-operativsystemet. Tanken var att den filosofi som präglar FreeBSD även ska återfinnas i det sätt som dokumentationsmaterialet licensieras. Till skillnaden från många andra licenser som diskuteras här är BSDDL inte en copy-left-licens. Liksom BSD-licensen skapad för operativsystemet Berkeley Software Distribution kan bearbetningar som skapas från dokumentationen licensieras under andra villkor än de som anges i BSDDL.

Detta innebär att det inte finns något hinder för att göra fria program under en BSD-licens ofria genom att använda andra avtal eller licenser. De tidigare versioner som släppts under BSD-licens förblir dock fria.

Redistribution and use in source (SGML DocBook) and ‘compiled’ forms (SGML, HTML, PDF, PostScript, RTF and so forth) with or without modification, are permitted provided that the following conditions are met:

1. Redistributions of source code (SGML DocBook) must retain the above copyright notice, this list of conditions and the following disclaimer as the first lines of this file unmodified.
2. Redistributions in compiled form (transformed to other DTDs, converted to PDF, PostScript, RTF and other formats) must reproduce the above copyright notice, this list of conditions and the following disclaimer in the documentation and/or other materials provided with the distribution.

⁹ BSD är en akronym för Berkeley Software Distribution, ett Unix-liknande operativsystem.

Licensen är kort och tydlig. Det som gör licensen komplex är snarare det den inte säger – det vill säga att det är tillåtet för andra människor än upphovsmannen att bearbeta verket och släppa helheten i en ny licens som inte ger användare de friheter bearbetaren fick.

You play the hand you're dealt. I think the game's worthwhile.

C. S. Lewis

Licens 7: Open Game License

(<http://www.opengamingfoundation.org/ogl.html>)

Open Game License (OGL) är en licens utvecklad för rollspel och publicerad av Wizards of the Coast, ett dotterbolag till spelbolaget Hasbro. The Wizards of the Coast tillverkar spelet Dungeons and Dragons, ett invecklat icke-datorberoende brädspel där spelarna intar roller som riddare, alver och mäktiga häxmästare. OGL publicerades under 2000 i samband med spelets tredje upplaga.

OGL används tillsammans med spelsystemet inom Dungeons and Dragons, som kallas d20, för att ge individer och organisationer (kommersiella och icke-kommersiella) rätt att bearbeta och sprida spelet. Licensen har även använts för att licensiera annat upphovsrättsligt innehåll än Dungeons and Dragons inom den så kallade open gaming-rörelsen.

Licensen har gjort det möjligt för andra kreativa användare att skapa innehåll till Dungeons and Dragons. Dessutom ger licensen användare möjlighet att skapa helt nya spel och genrer i helt olika miljöer med utgångspunkt från reglerna som gäller för tredje upplagan av Dungeons and Dragons.

Fördelen med detta är att spelarna bara behöver lära sig ett system för att sedan kunna få tillgång till en stor mängd tilläggs-material att välja mellan. Spelutvecklare får tillgång till en stor grupp initierade och intresserade spelare samtidigt som Wizards of the Coast får tillgång till resultat från en stor mängd oavlönade utvecklare. Utvecklingen stärkte positionen och värdet av de centrala böckerna (till exempel manualer och kosmologibeskrivningar) inom Dungeons and Dragons.

Illustration: Camilla Laghammar

Kommentar

Det som skiljer OGL från andra licenser för öppet innehåll eller fri programvara är dess uppenbara fokus på spelande och spelandets särskilda villkor.

OGL beskriver två typer av innehåll Open Gaming Content (OGC) och icke-OGC innehåll. Det senare är sådant material som traditionellt omfattas av sedvanlig upphovsrätt. OGL-licensen tillåter sammanblandning av OGC och icke-OGC material i ett och samma verk så länge som det tydligt framgår vilka delar av verket som härrör från OGC.

OGL definierar även idén om Product Identity (PI): produkter, varumärken samt andra igenkänningsbara tecken. PI omfattar även artefakter (konstgjorda föremål), varelskaraktärer, berättelser, handlingar, tematiska element, dialog, händelser, språk, teckningar, symboler, designelement, skildringar, liknelser, format, koncept, temana samt grafiska, fotografiska och andra visuella och audio representationer. Dessutom omfattar PI även namn, beskrivningar av karaktärer, trollformler, förtrollningar, personligheter, lag, liknelser, speciella egenskaper.

2. The License: This License applies to any Open Game Content that contains a notice indicating that the Open Game Content may only be Used under and in terms of this License. You must affix such a notice to any Open Game Content that you Use. No terms may be added to or subtracted from this License except as described by the License itself. No other terms or conditions may be applied to any Open Game Content distributed using this License.

PI är tydligt definierade av den som bearbetar och genom att använda OGL förhindras mottagaren att sprida, kopiera eller bearbeta en PI. För detta krävs separat tillstånd från rättighetsinnehavarna.

OGL ställer erkännande som krav vilket uppfylls genom att alla anvisningar om upphovsrätt kopieras från det OGC som kopieras, bearbetas eller sprids. Till skillnad från andra open source-licenser måste själva licensen förändras genom att alla upphovsrättsnotiser läggs till artikel 15 i licensen.

**The law arrests the man or woman
Who steals the goose from off the common;
But lets the greater villain loose
Who steals the common from the goose.**

Anonymous

Creative Commons – ett licenssystem

(<http://www.creativecommons.org>)

Creative Commons grundades år 2001 när en grupp amerikanska jurister insåg att det fanns ett växande behov av att skapa ett enklare system för skapande människor att hantera det upphovsrättsliga regelverket. Det grundläggande problemet ansågs vara att upphovsrättslagstiftningen kräver tillstånd från upphovsmännen för all typ av hantering (kopiering, bearbetning, spridning, framförande). I kombination med digital teknologi och Internet som kommunikationsinfrastruktur ansågs detta regelverk vara alltför rigid och svårhanterligt.

Grundarna till Creative Commons ville förenkla för skapande människor att dela med sig av sitt eget material. De lät sig inspireras av Free Software Foundations metod av att tillhandahålla gratis upphovsrättslicenser, och eftersom de förstod att olika människor ville skydda olika aspekter av sina verk insåg de att det också skulle krävas flera varianter av licensen.

En Creative Commons-licens är baserad på upphovsrätt och licenserna kan därför användas för alla verk som skyddas av upphovsrätt eller närstående rättigheter. En Creative Commons-licens ger användaren möjlighet att diktera villkoren för hur andra kan utnyttja ensamrätterna till verket, till exempel rätten att kopiera verket, skapa bearbetningar, sprida verket och/eller tjäna pengar på verket. Licenserna ger inte upphovsmannen möjlighet att förbjuda något som annars är tillåtet enligt lag, till exempel citering och privatkopiering. De ger inte heller någon kontroll över sådant som inte

skyddas av upphovsrätt eller närstående rättigheter, såsom faktauppgifter eller idéer.

Creative Commons-licensen hänger samman med verket och ger samma rättigheter till alla som kommer i kontakt med verket. Detta betyder att om Anders har ett exemplar av ett Creative Commons-licensierat verk så kan han ge en kopia till Eva och Eva kommer automatiskt att ha samma rätt att använda verket i enlighet med licensen som Anders har. Det uppkommer härmed ett licensavtal med Anders och ett med Eva.

Hur fungerar Creative Commons?

Det finns som sagt ett antal varianter på Creative Commons-licensen, för att tillgodose olika upphovsmäns behov. Den som vill utnyttja Creative Commons ställs därför inför ett par enkla frågor.

Frågorna upphovsmannen måste besvara för att generera licensen är: (1) om hon vill tillåta kommersiell användning av verket samt (2) om hon vill tillåta bearbetningar av sitt verk. Om upphovsmannen väljer att tillåta bearbetningar följer ytterligare en fråga: ska hon kräva att alla verk som skapas utifrån bearbetningar av hennes ursprungliga verk sprids med samma rätt för alla att bearbeta det nya verket? Denna sista fråga är Creative Commons motsvarighet till idén om Copyleft.

Utifrån svaren på dessa frågor hänvisas hon till rätt licensvariant och dessutom skapas tre dokument:

1. Ett lättläst dokument med villkoren för användandet av verket ("Commons Deed").
2. Metatext, det vill säga information om verket och licensen anpassad för datorer och sökmotorer ("Digital Code").
3. Licensen ("Legal Code").

Avsikten är att även personer utan juridisk skolning enkelt ska kunna få en uppfattning om sina rättigheter och skyldigheter. Också här kan göras en jämförelse med licenserna för fri programvara där det

Illustration: Camilla Laghammar

.mp3

.avi
.eps
.mp3

.jpg

.pdf

.txt

.mid

.mov

.jpg

.pdf

.jpg

.mov

.jpg

.mp3

.mov

.jpg

.txt

.avi

.jpg

.avi

.jpg

.avi

.mov

.mid

.jpg

.avi

.mp3

.mov

.avi

.mid

.doc

.mid

.jpg

.eps

.pdf

.jpg

.mp3

.avi

.avi

.jpg

.avi

.mov

kan vara svårt att få en uppfattning om vad som gäller i de ibland kryptiskt formulerade licenstexterna.

Ingen ångerrätt

Licensen som skapas är oåterkallelig. Det betyder att upphovsmannen inte kan hindra någon som fått verket med en Creative Commons-licens från att använda det i enlighet med licensen. Upphovsmannen kan sluta distribuera verket med en Creative Commons-licens när hon vill men detta innebär inte att existerande licenser återkallas. Existerande exemplar, oavsett om de är exakta kopior eller publicerade i samlingsverk eller bearbetningar, kan alltså fortsätta att cirkulera. Upphovsmannen bör därför noga tänka igenom valet av Creative Commons-licens eftersom andra har rätt att använda hennes verk i enlighet med licensen även om hon själv senare skulle välja att sluta distribuera verket.

Om upphovsmannen inte uppskattar det sätt som någon har gjort en bearbetning av verket eller inkluderat det i ett annat verk med stöd av Creative Commons-licensen kan upphovsmannen begära att dennes namn tas bort från det bearbetade verket eller samlingsverket. Dessutom ger upphovsrättslagarna i de flesta länder inklusive Sverige (se kapitlet Kreativt skapande...) upphovsmannen "ideella rättigheter" vilket kan ge gottgörelse om en bearbetning är att betrakta som en "nedsättande behandling" av verket.

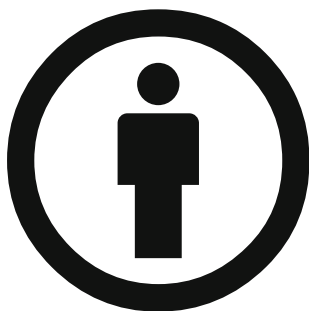
Nedsättande behandling definieras ofta som en förvanskning eller vanställande av verket eller behandling som inverkar menligt på upphovsmannens ära eller rykte. Alla Creative Commons-licenser lämnar den ideella rätten oförändrad. Detta innebär att den ursprunglige upphovsmannen har möjlighet att vidta åtgärder mot bearbetningar som kränker den ideella rätten. En bearbetning, eller annan användning, av verket som den ursprunglige upphovsmannen ogillar behöver dock inte med nödvändighet bedömas som intrång i den ideella rätten.

You don't have to burn books to destroy a culture.
Just get people to stop reading them.

Ray Bradbury

Den lättlästa texten

Syftet med den lättlästa texten är att på ett enkelt sätt ge en översikt över vilka villkor upphovsmannen har valt när denne tillåter andra att använda verket. För att öka signaleffekten används fyra olika symboler för att motsvarar de fyra villkoren som kan kombineras för att skapa de sex licensvarianter som utgör grunden för Creative Commons-systemet. Det är viktigt att komma ihåg att dessa symboler/villkor genereras utifrån svaren på de tre frågorna ovan. Här följer en kort beskrivning av symbolerna och de villkor de motsvarar:

Erkännande

Det är tillåtet för andra att kopiera, bearbeta, sprida och framföra det upphovsrättskyddade verket samt alla bearbetade versioner som härstammar från detsamma så länge de erkänner dig som upphovsman.

► Exempel

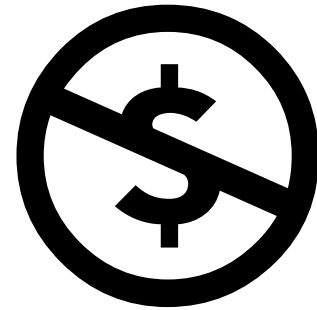
Eva sprider ett fotografi hon har tagit på en vy över Göteborg under en Erkännande-licens eftersom hon vill att alla ska använda hennes bild men samtidigt vill hon erkännas som upphovsman. Anders hittar Evas fotografi och vill använda en detalj i det till en guidebok han har skrivit. Han kopierar och beskär fotografiet och lägger till det i boken med en text som tydligt visar att Eva är upphovsmannen.

Icke-Kommersiell

Det är tillåtet för andra att kopiera, bearbeta, sprida och framföra det upphovsrättsskyddade verket och alla bearbetade versioner som härstammar från det så länge som de inte används kommersiellt.

► Exempel

Eva sprider ett fotografi hon har tagit på en vy över Göteborg under en icke-kommersiell licens eftersom hon vill att alla ska använda hennes bild men hon vill inte att någon annan ska tjäna pengar på hennes bilder. Anders hittar Evas fotografi och vill använda en detalj i det till en guidebok han har skrivit. Han kopierar och beskär fotografiet och lägger till det i boken. Eftersom Eva har valt villkoren icke-kommersiell innebär detta att Anders enbart kan ge bort boken utan att ta betalt.

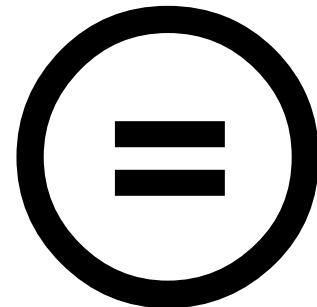

Inga Bearbetningar

Det är tillåtet för andra att kopiera, sprida och framföra det upphovsrättsskyddade verket så länge de inte bearbetar verket.

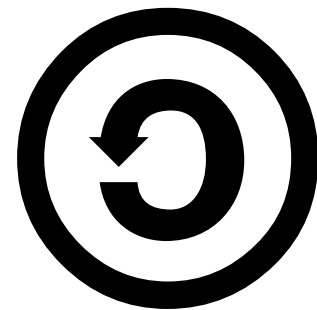
► Exempel

Eva sprider ett fotografi hon har tagit på en vy över Göteborg under en licens som inte tillåter bearbetningar eftersom hon vill att alla ska använda hennes bild men inte att någon ska ändra bilden. Anders hittar Evas fotografi och vill använda det till en guidebok han har skrivit. Eftersom Eva har valt att inte tillåta bearbetningar kan Anders inte beskära fotografiet. Han kan dock använda det till sin bok och sälja boken kommersiellt.

Dela Lika

Det är tillåtet för andra att kopiera, bearbeta, sprida och framföra ditt upphovsrättsskyddade verk samt alla bearbetade versioner som härstammar från den så länge bearbetningarna sprids under samma villkor som det ursprungliga verket licensierades under.

► **Exempel**

Eva sprider ett fotografi hon har tagit på en vy över Göteborg under en licens som kräver att den som använder bilden delar den bearbetade versionen under samma villkor som hon själv har delat med sig av sin bild. Anders hittar Evas fotografi och vill använda en detalj i det till en guidebok han har skrivit. Han kopierar och beskär fotografiet och lägger till det i boken. Eftersom Eva har valt villkoret "Dela Lika" innebär detta att Anders enbart kan ge ut boken under villkor att han ger andra samma rättigheter till deras samlade verk som han själv har fått av Eva.

Vilka licenser kan skapas?

Beroende på de svar som upphovsmannen väljer till de frågor vi diskuterade ovan skapas en av sex möjliga licenser.

LICENS	VILLKOR
	Erkännande
	Erkännande och inga bearbetningar
	Erkännande, inga bearbetningar och icke-kommersiellt användande
	Erkännande och icke-kommersiellt användande
	Erkännande, icke-kommersiellt användande och dela lika
	Erkännande och dela lika

De sex olika Creative Commons-licenserna.

Rent matematiskt kan licenssymbolerna skapa fler kombinationer, till exempel Erkännande-IngaBearbetningar-DelaLika. Anledningen till att dessa inte finns är att det är juridiskt omöjligt att blanda ihop villkoren Dela-Lika med villkoren Inga-Bearbetningar. Detta på grund av att villkoren Dela-Lika innebär att man gör bearbetningar för att sedan ge andra samma rätt att göra bearbetningar.

Dessa sex CC-licenser har alla en liknande struktur som ska underlätta jämförelser mellan dem. Alla varianter tillåter kopiering, spridning och offentligt framförande och visning av verket utan några avgifter. Skillnaderna i licenserna, som vi ska se nedan, återfinns i artikel 3 och 4 som skiljer sig åt mellan de olika varianterna, där artikel 3 ger licenstagaren rättigheter att sprida, kopiera och bearbeta under de villkor som anges i artikel 4.

3. Licensupplåtelse. Enligt dessa Licensvillkor erhåller Licenstagaren en global, royalty-fri, icke-exklusiv, evig (för skyddstiden för ensamrätten enligt vad som följer av lag) licens att utnyttja de rättigheter som framgår i det följande.

1. att framställa exemplar av Verket, att infoga Verket i ett eller flera Samlingsverk och att framställa exemplar av sådana Samlingsverk;
2. att sprida exemplar eller upptagningar av Verket eller på annat sätt göra det tillgängligt för allmänheten, även såsom infogat i Samlingsverk;

Ovanstående rättigheter får utövas i alla nuvarande och framtida media och format. Ovanstående rättigheter inkluderar rätten att utföra sådana ändringar som är tekniskt nödvändiga för att kunna utöva rättigheterna i andra media och format. Inga andra rättigheter än de som uttryckligen anges enligt ovan tillkommer Licenstagaren.

Eftersom syftet med Creative Commons-systemet är att minska den komplexitet och osäkerhet som råder i relation till tillstånd och upphovsrätt har symbolernas signaleffekt en viktig betydelse för dess användning.

Ett annat område där symbolernas signaleffekt kommer till bra användning är när en användare markerar sitt verk. En sådan markering av texten sker på samma ställe där man traditionellt hittar upphovsrättsinformation. Om upphovsmannen till exempel har

Symbolen för licensen Erkännande-IckeKommersiell-DelaLika.

valt licensen Erkännande-IckeKommersiell-DelaLika så kan hon markera sitt verk med denna symbol (till höger) för att andra ska på ett enkelt sätt känna igen de villkor som gäller.

Naturligvis kräver detta att den som ser symbolerna är bekant med systemet. Därför är det viktigt att tillhandahålla information om var licensen och information om den kan hittas. I det allra flesta fall sker detta med en hänvisning till Creative Commons hemsida. I det fall där verket finns ute på Internet fungerar bilden ovan även som en länk till den aktuella licensen.

Licenserna är icke-exklusiva, vilket gör att andra licenser också kan användas för verket. Detta innebär att en upphovsman kan välja att sprida sitt verk under en Creative Commons-licens och samtidigt upprätta en licens eller ett avtal med andra villkor. Ett exempel på ett sådant användande kan vara att en konstnär lägger upp bilder på Internet under till exempel en Creative Commons-licens med icke-kommersiellt som ett av villkoren. Sedan kontaktas konstnären av ett förlag som vill använda verket kommersiellt. Det står upphovsmannen fritt att avtala om en kommersiell användning med förlaget. Upphovsmannen begränsas därför inte av sin egen licens.

Kommentar

Creative Commons-licenser är anpassade för alla sorters upphovsrättsskyddat material, inte i första hand för datorprogram med tillhörande dokumentation. Det allra viktigaste är att licenserna nått en stor spridning och blivit något av en de facto-standard bland dem som är intresserade av att licensiera under denna typ av öppna licenser. Standardisering gör bland annat att det är lätt för en licens-tagare att snabbt avgöra vad han får eller inte får göra med ett verk. För verk som publiceras elektroniskt finns även möjligheten att använda metadata för att märka verket med licensinformation. Detta gör att till exempel sökmotorer kan låta en användare söka efter material licensierat under en viss licens.

Licensen ger rätt att kopiera, bearbeta, sprida, framföra verket i alla nuvarande och framtida media och format. Dessa rättigheter inkluderar rätten att utföra sådana ändringar som är tekniskt

nödvändiga för att kunna utöva rättigheterna i andra media och format.

De inskränkningar som finns i licensen är att licensen eller dess webbadress anges, alla hänvisningar till licensen ska bibehållas, villkoren får inte ändras, andrahandsupplåtelser av rättigheter till verket är ej tillåtna. Tekniska åtgärder som begränsar rättigheter enligt licensen är inte tillåtna.

När licenstagaren nyttjar rättigheter till upphovsrättsskyddade verk måste licenstagaren se till att alla hänvisningar till licensen behålls. Dessutom ska upphovsmannen omnämnas, titeln på verket ska anges samt, om det är praktiskt möjligt, en Internet-adress anges.

Ett förtydligande är att om någon del av licensen skulle befinnas vara ogiltig, otillåten eller omöjlig att efterleva ska detta inte påverka giltigheten av övriga bestämmelser.

Creative Commons grundades år 2001 av IT-juridik- och immaterialrättsexperterna James Boyle, Michael Carroll och Lawrence Lessig, tillsammans med Hal Abelson professor i datavetenskap vid MIT, advokaten, dokumentärfilmaren och IT-rättsexperten Eric Saltzman, och Eric Eldred, som arbetar med webbpublicering av information vars upphovsrätt gått ut. Projektet startades med hjälp av studenter och personal vid Berkman Center for Internet och Society vid Harvard Law School. De första åren var Creative Commons baserat på och fick bidrag från Stanford Law School och Center for Internet & Society.

Idag finns licenserna anpassade till över 40 länders språk och rättsliga system. Dessa är: Argentina, Australien, Belgien, Brasilien, Bulgarien, Chile, Colombia, Danmark, England (och Wales), Filippinerna, Finland, Frankrike, Grekland, Indien, Israel, Italien, Japan, Kanada, Kina, Kroatien, Luxemburg, Makedonien, Malaysia, Malta, Mexiko, Nederländerna, Nya Zeeland, Peru, Polen, Portugal, Puerto Rico, Serbien, Singapore, Skottland, Slovenien, Sydafrika, Sydkorea, Spanien, Sverige, Schweiz, Taiwan, Tyskland, Ungern, USA och Österrike.

”
The final mystery is oneself.

Oscar Wilde

Generella kommentarer

Alla de licenser som har diskuterats i denna guide bygger på två juridiska förutsättningar, dels avtalsrätt och dels upphovsrätt. Detta innebär att upphovsrätten används som en yttre gräns och skyddsmekanism inom vilken licenser kan skapas och användas med trygghet.

Eftersom grunden till licensernas användningsområde inte kan gå längre än upphovsrätten innebär det att de juridiska rättigheter som individer får tillgång till genom upphovsrätten (till exempel citaträtten) inte kan avtalas bort genom generella licenser. Detta innebär även att skyddslängden alltid gäller och inte kan avtalas bort. Licensen kan enbart vara effektiv så länge upphovsrättens skyddslängd varar (oftast upphovsmannens livslängd plus 70 år, se kapitlet Kreativt skapande...).

En annan effekt av att upphovsrätten ligger till grund för licenserna är att det finns en regleringsmekanism i de fall då ett avtalsbrott sker. Om en licenstagare bryter mot villkor i licensen på ett sådant sätt som ogiltigförklarar licensen kan upphovsmannen använda sig av upphovsrättslagstiftning för att skydda sitt verk på samma sätt som om licenser inte skulle användas.

Av samma skäl, att lagstiftningen inte kan kringgås genom licenser, kan inte heller de lagstiftade ideella rättigheterna kringgås via licenser. Detta innebär att upphovsmannen alltid ska erkännas samt att denne har rätt att motsätta sig kränkande användningar eller kränkande ändringar i verket.

Upphovsrättsområdet är ett rättsområde under utveckling. Den tekniska utvecklingen och nya användningsområden för kommunikationsteknologi leder till ständigt nya utmaningar när det gäller

tolkning av upphovsrätten. Ett exempel på ett användande som har skapat utmaningar för upphovsrätten och licenser är Wikipedia och deras användning av GFDL.

Life is a sum of all your choices.

Albert Camus

Att tänka på när man väljer licens

Att använda sig av licenser för att dela med sig av sina upphovsrättsligt skyddade verk har blivit allt vanligare, men det är viktigt att komma ihåg att tänka igenom vad man vill som upphovsman innan man licensierar ut sitt material. Några viktiga frågor man bör ställa sig som upphovsman är:

- 1. Äger du verket?** För att du ska kunna licensiera ut material krävs att du har rätten att göra det. Detta innebär att du är ensam upphovsman till verket eller att du har tillstånd från dina medskapare. Kom även ihåg att ett verk kan bestå av flera självständiga delar. En musikvideo innehåller bland andra upphovsrättsligt skyddade delar: texter, musik, bild och andra ljud-element. För att kunna utnyttja upphovsrättslicenser måste du vara upphovsman till helheten.
- 2. Vad vill du tillåta?** Vilka typer av användning vill du att andra ska ha i relation till ditt verk? Du bör vara medveten om att genom att tillåta en användning ger du alla rätten att använda ditt verk, inga licenser begränsar olika grupper av användare. Tänk på att licensen gäller över en lång tidsperiod och de användningsområden du tillåter kommer att vara tillåtna under hela upphovsrättens skyddstid.

Att tänka på innan man använder sig av licensierat material

1. **Riskbedömning.** Detta är främst en fråga om den som licensierade ut verket förstod sina rättigheter och skyldigheter. Var hon upphovsman till hela verket? Vid osäkerhet, och framför allt vid användning som medför större ekonomiska risker, bör upphovsmannen kontaktas.
2. **Använd i enlighet med licensen.** Det är viktigt att följa de regler som ställs i licensen. Därför är det viktigt att förstå vilka användningsområden som är tillåtna respektive otillåtna. Att göra fel i denna bedömning kan leda till att licensen ogiltigförklaras och du som användare begår ett intrång i upphovsrätten.

Men framför allt – läs licensen!

If all economists were laid end to end, they would not reach a conclusion.

George Bernard Shaw

Avslutningsvis

Upphovsrätt och avtalsrätt är två komplicerade områden inom juridiken. Vår användning av teknologi har inte förenklat situationen utan har ställt nya krav på hur dessa områden ska tolkas och omvärderas. Trots komplexiteten ser vi hur upphovsrättsskyddade verk sprids genom hemsidor, bloggar, p2p-nätverk¹⁰ samt hur de bearbetas i wiki och enkla program för bearbetning av ljud och bild utan att de flesta användare verkar oroade för konsekvenserna.

Naturligtvis ska inte upphovsrätten verka som en begränsande faktor för de nya tekniska kommunikationsformerna, men det är viktigt att bevara ett skydd för upphovsmännens rättigheter. Detta är en mycket svår balans att uppnå och den kommer att fortsätta att utvecklas.

¹⁰ p2p-nätverk – Förkortning från engelskans peer-to-peer nätverk som betecknar icke-hierarkiskt sammankopplade nät av datorer.

Under tiden är vi alla tvungna att fortsätta använda oss av vår teknologi och försöka att tillsammans arbeta fram en balans mellan användande och rättighetsinnehavarens behov att skydda sitt verk och rättigheterna till det.

Det är viktigt att förstå att upphovsrätten inte är ett instrument skapat för att straffa dem som gör intrång i andras upphovsrätt. Upphovsrätten har skapats och utvecklats för att uppmuntra utvecklandet av konst och kultur genom att skapa ett tydligt och tryggt regelverk för ägande av kreativa yttringar. Det är viktigt att regelverket behåller detta fokus och anpassar sig till dagens teknologiska och kreativa verklighet, och inte utvecklar sig till att bli ett instrument ämnat enbart till att bestraffa.

Syftet med de licenser som beskrivs i denna bok är att hjälpa användare att tryggt dela och använda sig av upphovsrättsskyddat material. Naturligtvis måste inte skapare förstå upphovsrätt och licenser men området utgör idag grunden för en diskussion om ägande av kulturella produkter. Att som skapare inte förstå hur upphovsrätten fungerar är som att vara hästhandlare utan att veta något om hästar – man kommer antagligen bli lurad.

Området i denna guide är även viktigt för dem som inte producerar utan enbart konsumerar kultur. Att förstå upphovsrätten och delar av dess tillämpning i digitala miljöer är att förstå villkoren för hur skapande sker. Att förstå villkoren för hur skapande sker är att förstå hur vår gemensamma kultur kontrolleras och utvecklas – vilket är att förstå hur vi utvecklas.

Om författaren

Mathias Klang arbetar med upphovsrättsfrågor vid biblioteksdirektionen vid Lunds Universitet. Han disputerade i september 2006 med avhandlingen *"Disruptive Technology – The effects of technology regulation on democracy"* samt forskar aktivt inom gränsområdet mellan teknologi, juridik och rättigheter. Inom detta område har han skrivit flera forskningsartiklar för konferenser och journaler samt redigerat boken *"Human Rights in the Digital Age"*.

Mathias är dessutom projektledare för Creative Commons Sverige, team member på Free Software Foundation Europe och koordinator för Resistance Studies Network. Hans huvudprojekt sedan 2007 är "Universitet, Upphovsrätt & Open Access".

För hans blogg samt mer information se:
<http://www.digital-rights.net>.

Vidare läsning

Benkler, Y. (2006) *The Wealth of Networks*, Yale University Press.
<http://www.benkler.org/>

Hietanen, H., Oksanen, V. & Välimäki, M. (2007) *Community Created Content*, Turre Legal. http://turre.com/images/stories/books/webkirja_koko_optimoitu2.pdf

Justitiedepartementet (2005) *Upphovsrätt: Information om rättsreglerna*, Informationsmaterial Regeringskansliet.
<http://www.regeringen.se/content/1/c4/26/85/146cffc2.pdf>

Liang, L. (2004) *Guide to Open Content Licenses*, Piet Zwart Institute institute for postgraduate studies and research, Willem de Kooning Academy Hogeschool Rotterdam,
<http://pzwart.wdka.hro.nl/mdr/pubsfolder/opencontentpdf>

Liang, L. (2007) *Free/Open Source Software Open Content*, United Nations Development Programme – Asia-Pacific Development Information Programme. <http://www.iosn.net/open-content/foss-open-content-primer/foss-opencontent.pdf>

McLuhan, M. (1964) *Understanding Media: The Extensions of Man*, New York: McGraw Hill.

Olsson, H. (2006) *Copyright: svensk och internationell upphovsrätt*, 7:e upplagan, Nordstedts Juridik.

Still, V. (2007) *DRM och upphovsrättens obalans*, Publications of IPR University Center 2, Helsingfors.

Suoranta, J. & Vadén, T. (2008) *Wikiworld: Political Economy and the Promise of Participatory Media*, Paulo Freire Research Center, Finland. http://wikiworld.files.wordpress.com/2008/03/suoranta_vaden_wikiworld.pdf

Ordlista

Avtal – En juridiskt bindande överenskommelse som ligger till grund för ett rättsförhållande mellan parterna som ingår i det.

Bearbetning – En sådan ändring i ett upphovsrättsligt skyddat verk som enligt upphovsrättslagstiftningen kräver upphovsmannens tillstånd.

Bernkonventionen – En internationell konvention med 160 anslutna stater vars syfte är att stärka upphovsmannens ställning internationellt. Konventionen ålägger de undertecknande staterna att skydda upphovsmän från andra konventionsstater på samma villkor som de nationella upphovsmännen.

Blogg – Ett populärt sätt för användare att publicera sig själva på nätet bestående av en webbsida där uppdateringarna presenteras kronologiskt i form av en dagbok med de senaste inläggen högst upp på sidan. Uttrycket härstammar från kombinationen ”web” och ”log”.

Commons – Ursprungligen en beteckning på en allmänning men har kommit att bli en beteckning på en gemensam tillgång till kulturell egendom som envar kan använda och utveckla under vissa villkor.

Copyleft – En teknik som används inom licensiering av upphovsrättsligt skyddade verk som utnyttjar upphovsrätten till att förhindra att mer betungande villkor påförs användare än de den ursprungliga upphovsmannen bestämde.

Creative Commons – En frivillig organisation som arbetar med att framställa och tillhandahålla upphovsrättslicenser. Dessa kan användas utan kostnad av upphovsmän som vill sprida sina verk utan att förlora all kontroll över verket. Organisationen har spridit och populariserat begreppet och idén om den kulturella allmänningen (commons).

Dispositiv – Dispostiva lagtexter innebär att parter kan komma överens genom ett avtal utan att lagen hindrar. Om inget annat avtalats gäller lag

Egendom – En lagstadgad institution där en individ, grupp eller organisation ges exklusiva rättigheter (i praktiken oftast med vissa begränsningar) till något. Den exklusiva rätten till egendom kan gälla över fysiska ting, immateriella rättigheter eller till och med bruksrättigheter.

Erkännande – Skyldigheten att namnge upphovsmannen till ett verk tillhör de ideella rättigheterna och finns lagstadgad i upphovsrättslagstiftningen.

Free Software Foundation – En opolitisk frivilligorganisation som arbetar för att skapa och bevara tillgången till Fri programvara. Organisationen är upphovsmän till och förvaltare av GNU GPL.

FreeBSD – Ett Unixbaserat operativsystem, utvecklad från AT&T UNIX av Berkeley Software Distribution.

Fri programvara – Programvara som ger användaren de fyra friheterna: Att använda programvaran i valfritt syfte. Att undersöka programmet för att förstå hur det fungerar och använda dessa kunskaper i egna syften. Att fritt vidare distribuera kopior för att hjälpa andra. Att förbättra programmet, anpassa det till egna krav och distribuera förbättringarna så att andra kan dra nytta av modifieringarna.

GNU GPL – GNU General Public License. En licens skapad och förvaltd av Free Software Foundation i syfte att säkerställa Fri programvara. Licensen ligger till grund för copyleft samt garanterar de fyra friheterna.

Intrång – Att kränka de exklusiva rättigheter som upphovsmannen erhåller enligt upphovsrättslagstiftningen.

- Källkod** – Källkod utgörs av instruktioner, data och kommentarer skrivet i ett givet programspråk. Källkod skall kunna tolkas av datorn men samtidigt vara förståelig för en människa att läsa och bearbeta koden.
- Metadata** – Data om data, metadata används för att beskriva innehållet och/eller strukturen för en viss datasamling ur något perspektiv.
- NGO** – Förkortning av engelskans non-governmental organization är en organisation som inte är knuten till någon regering eller statsmakt.
- Open Access** – Rörelse som strävar efter att främja maximal tillgänglighet och synlighet för arbeten som produceras av forskare, lärare och studenter.
- p2p-nätverk** – Förkortning från engelskans peer-to-peer nätverk som betecknar icke-hierarkiskt sammankopplade nät av datorer, p2p-nätverk kan användas i flera olika syften, till exempel fil-delning, chatt och IP-telefoni.
- Serials crisis** – Termen betecknar ett problemområde inom forsknings- och biblioteksvärlden och handlar om den snabbt ökande kostnaden för prenumerationer på vetenskapliga tidskrifter. Kostnadsökningen överstiger vida inflationskostnader och leder till att bibliotek inte har råd att tillhandahålla viktiga tidskrifter. Detta innebär att forskningen vid universitet blir lidande.
- Upphovsman** – Skapare av ett upphovsrättskyddat verk som ges vissa rättigheter enligt upphovsrättslagstiftning.
- Wiki** – En webbplats där sidorna kan redigeras av besökarna. Ordet härstammar från hawaiianskans ord för snabb.
- Wikipedia** – En flerspråkig Internetbaserad encyklopedi baserad på wiki-teknologi där användare kan skapa och redigera sidorna. Encyklopedin finns i över 200 språkversioner. Den engelska encyklopedin har fler än två miljoner artiklar.

Wikimedia Foundation – En icke-vinstdrivande stiftelse som står för driften av Wikipedia, Wiktionary, Wikimedia Commons, Wikiquote, Wikibooks, Wikispecies, Wikinews, Wikisource och MediaWiki.

Äganderätt – Äganderätten beskriver ett rättsförhållande, bestående av delrättigheter och skyldigheter, mellan ägare och egendom.

Öppen Källkod – Innebär att källkoden till ett datorprogram är tillgänglig att använda, läsa, modifiera och vidare distribuera.

Öppna Licenser – Licenser som reglerar Öppen Källkod

De fullständiga licenstexterna

Om du vill läsa de fullständiga licenstexterna till de licenser som går igenom i boken hänvisar vi till respektive licensorganisations webbplats. Observera att texterna i de allra flesta fall endast finns tillgängliga på engelska.

- 1. Free Art License**
(<http://artlibre.org/licence/lal/en/>)
- 2. GNU Free Documentation License**
(<http://www.gnu.org/licenses/fdl.html>)
- 3. Sparc Author Addendum**
(<http://www.arl.org/sparc/author/addendum.shtml>)
- 4. Open Database Licence Agreement**
(<http://www.opendatacommons.org/licenses/odbl/>)
- 5. Common Documentation License**
(<http://www.opensource.apple.com/cdl/>)
- 6. BSD Free Documentation License**
(<http://www.freebsd.org/copyright/freebsd-doc-license.html>)
- 7. Open Game License**
(<http://www.opengamingfoundation.org/ogl.html>)
- 8. Creative Commons**
(<http://www.creativecommons.org>)

Du kan också ladda ner en pdf med licenstexterna från .SE:s webbplats: http://iis.se/docs/Copyright-copyleft_bilaga_webb.pdf

.SE (Stiftelsen för Internetinfrastruktur) är en oberoende allmännyttig organisation som verkar för en positiv utveckling av Internet i Sverige. Utöver att ansvara för Internets svenska toppdomän bedriver .SE ett omfattande utvecklingsarbete:

- **.SE:s Internetguider** är en skriftserie som riktar sig till intresserade lekmannaanvändare och behandlar olika Internetfrågor. Denna publikation ingår i serien. Läs mer: iis.se/more/aboutguide.
- **Webbstjärnan** är en tävling i webbpublicering för skolan. Syftet är att dra nytta av Internets möjligheter i skolarbetet, genom att bygga en webbplats kring ett valfritt skolarbete. Läs mer: webbstjärnan.se och stjärnkikarna.se.
- **Internet för alla**. .SE bidrar till olika åtgärder för att förbättra tillgängligheten till Internet för de grupper som idag inte är anslutna till nätet.
- **Pålitlig e-post**. .SE undersöker vad som kan göras för att öka säkerheten och förtroendet för e-post för både företag och privatpersoner.
- **IPv6 och DNSSEC** är två viktiga teknikprojekt som ska säkerställa att Internets infrastruktur även i fortsättningen kan vidareutvecklas och fungera säkert. Läs mer: ipv6forum.se respektive dnssec.se.
- **Bredbandskollen** är ett konsumentverktyg som hjälper bredbandskunder att utvärdera sin bredbandsuppkoppling. Läs mer: bredbandskollen.se
- **Internetstatistik**. .SE har tagit initiativ för att etablera ett samarbete kring statistik och fakta om Internet, vilket bland annat resulterat i den tryckta rapporten *Svenskarna och Internet*. Läs mer: iis.se/more/internetfacts och internetstatistik.se.
- **Internetfonden** bidrar till Internetutvecklingen genom att finansiera fristående projekt. Bland uppdragstagarna finns organisationer, privatpersoner och akademiska institutioner. Läs mer: iis.se/more/fund.
- **Internetdagarna** är .SE:s årligen återkommande konferens för alla som arbetar med Internet. Läs mer: internetdagarna.se

.se

Som en del i .SE:s arbete med Internetutveckling producerar .SE ett antal skrifter under produktnamnet .SE:s Internetguider. Guiderna behandlar olika Internetrelaterade områden och riktar sig i första hand till intresserade lekmananvändare. En guide kan vara såväl en praktisk handbok som en mer beskrivande rapport.

.se

Stiftelsen för Internetinfrastruktur

